

Sok hűhó semmiért...

Avagy: amikor Sziszüphosz úr herculesi munkát vállal

A Magyar Szó január 4-ei számából értesülhetünk arról, hogy a Magyar Nemzeti Tanács a múlt év végén, pontosabban december 29-én „befejezte a magyar nyelvet hivatalos használatba be nem vezető községek és települések elnevezésének meghatározásával kapcsolatos munkáját.” Ezzel kiegészült az a 360 helységnévből álló jegyzék, amelyet az MNT 2003. augusztus 16-án fogadott el a Nyelvhasználati bizottság indítványára, amellyel a vajdasági települések – a Hét Nap újságírójának szavaival – „visszakapták becsületes magyar nevüket” – már ha egyáltalán volt nekik.

Emlékeztetőként hadd említsem meg, hogy a vajdasági magyar helységnevek megállapításának folyamata 2002 márciusában kezdődött meg, tehát csaknem három éven át tartott hosszadalmas és indulatoktól sem mentes közvitával, sajtópárbajjal, személyes civakodásokkal és sértegetésekkel ugyancsak megspékelten. Mondhatjuk: mind a mai napig sem zárult le, hiszen az MNT „jogerős” határozata ellen még mindig számos vétó hangzik el egyes települések lakossága részéről (pl. Bácskossuthfalva – Ómoravica esetében), s helyenként az MNT is bizonytalan, mint Bácskertes – Kupuszina névmegállapításánál, holott nyilvánvaló, hogy egy helységnek csupán egyetlen (magyar) neve lehet. (Az sem megnyugtató, ha a bizottság „menet közben” módosítja a már elfogadott határozatot, ahogy az Budiszava – Tiszakálmánfalva esetében történt.)

Mindez a sok hercehurca elkerülhető, a „herculesi munka” pedig akár egyetlen munkanap alatt is megoldható lett volna, ha az MNT bizottsága megtalálja a megfelelő kiindulási alapot, és nem egy homályos, ködös megfogalmazású követelményt állít maga elé, azt ti., hogy a helységnevek meghatározásának alapja „az élő magyar hagyomány”. Ennél megfoghatatlanabb kiindulási alapot ugyanis még csak elképzelni sem lehet, mert ez a fogalom annyiféleképpen értelmezhető és magyarázható, ahányan csak vállalkoznak rá. Hogy csak két szempontot vessek fel: egy helység története folyamán használatos számos név közül vajon annak van-e „élő magyar hagyománya”, amelyet az ott jelen-

leg élő magyar lakosság használ (vö. Bogojeva, Debellács, Pecellő, Verbica stb.) vagy az, amelyet a helybeliek többsége (netán a legtekintélyesebb lakosokból álló, választott „kupaktanács”) a legmegfelelőbbnek tart? S akkor mi van az olyan helységekkel, amelyeknek már egyetlen magyar lakosuk sincs, vagy azokkal, amelyeknek a magyar köztudat még csak a hírért sem hallotta, bár él bennük akár százalékosan is meghatározható magyar népesség? S mi legyen azokkal a kisebb-nagyobb településekkel, amelyek sosem tartoztak a történelmi Magyarországhoz, és mégis van hagyományos magyar nevük vagy névváltozatuk? (Bécs-Wien, Boroszló-Breslau, Bukarest-Bucuresti, Drezda-Dresden, Drinápoly-Edirne, Fokváros-Cape Town, Jászvásár-lasi, Krakkó-Krakow, Lipcse-Leipzig, Nápoly-Napoli, Nikápoly-Nikopol, Prága-Praha, Rodostó-Tekirdag, Róma-Roma, Varsó-Warszawa, Velence-Venezia stb.) Vajon nyelvhasználat tekintetében ki kellene kérnünk az ott élő netán fél tucatnyi magyar lakos véleményét? Vagy támaszkodhatunk-e a helyi magyar lakosság „nyelvérzékére”, akik Belgrád helyett többnyire Beográdot, Újvidék helyett Noviszádot, Szabadka helyett Szuboticát mondanak?

Nyilvánvaló, hogy helységneveink nem csupán azt a célt szolgálják, hogy egy-egy település lakói azonosítani tudják önmaguk és a környék lakóhelyeit. Ebben az esetben ugyanis megfelelnek a már fentebb említett helyi elnevezések, akárcsak tájegységként különféle változatban használatos közneveink. A köznyelvi 'bab' ugyanis néhol 'paszuly', másutt meg 'fuszulyka', a burgonyát meg leginkább krumplinak, de helyenként 'kolompér-nak sőt 'pityóká'-nak is tisztelik. Ugyanezen az alapon a Megy a gőzös Kanizsára kezdetű dalt énekelve a bácskaiak valamennyien Magyarkanizsára, a bánágiak Törökkanizsára, a dunántúliak viszont Nagykanizsára gondolnak; Vásárhelyet emlegetve ugyancsak más-más helység képe jelenik meg a tiszántúliak, az erdélyiek vagy a bánágiak tudatában. (Ez utóbbiaknak persze csak akkor, ha tudják, hogy az

általuk Debeljacsának vagy Debellácsnak nevezett falu „becsületes magyar neve” – Torontálvásárhely!)

Az MNT nyelvhasználati bizottsága által elvégzett s célirányosságát tekintve akár sziszifuszinak is nevezhető munkája a legegyszerűbben tehát úgy lett volna elvégezhető, ha a bizottság tudomásul veszi, hogy a délvidéki helységek túlnyomó részének (lakosságuk nemzetiségi összetételétől függetlenül) van már magyar neve, s valójában ezeket kell(ene) visszaállítani. (Erre egyébként Ágoston Mihály nyug. egyetemi tanár úr is figyelmeztetett egyik tanulmányában.) Célunk ugyanis az, hogy a magyar nyelvet beszélő 15 milliónyi ember a földrajzi neveket is egységesen ismerje, akár csak nyelvünk egyéb szavait. (Gondoljunk csak az anyaországi boltokban 'majica', 'patika' és 'trénerka' után kutató honfitársaink hányattatásaira! „Valami magyarul elég jól beszélő szerbek patikát akartak venni a cipőboltban!”) Egyébként ezt a gyakran hivatkozott helyesírási szabályzatunk (A magyar helyesírás szabályai. 11. kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. – rövidítve AkH. 11.) 208. pontja is így irányozza elő. A történelmi vagy tájnyelvi elnevezések a maguk helyén (helyi használatban szépirodalmi és megfelelő szakmunkákban) természetesen használhatók, nem kívánatos azonban, hogy ugyanazt a helységet hivatalos használatban más-más néven említsék a több országra (sőt a szórványmagyarságot figyelembe véve: az egész világra) kiterjedő magyar nyelvterületen. (Fel kell hívunk a figyelmet, hogy sajtónk még az MNT által meghatározott helységneveket sem használja mindig következetesen!)

Mindehhez azért hadd tegyük hozzá: az MNT nyelvhasználati bizottsága nagyjából helyesen járt el, bár rengeteg elfecsérelt idő és energia árán. Többnyire ösztönösen rátapintott a helyes megoldásokra, és a kínálkozó történelmi, helyi vagy romlott (elszerbesített)

névalakok közül a megfelelőt választotta. S hogy melyek voltak azok? Természetesen azok, amelyek az Osztrák-Magyar Monarchia fennállásának utolsó éveiben (illetőleg az 1922-ben bekövetkezett délszláv helységnev-módosításig) érvényben voltak. Nemzeti történelmünk és a Kárpát-medence földrajza ezer szállal fonódik egybe, s kérdelem: honnan származott a magyar szabadságharc egyik délvidéki hőse, alsó és felsőittelei, eleméri Kiss Ernő honvédtábornok, ha Alsóittele az MNT határozata értelmében és a helybeliek óhaja, valamint egy helytörténeti monda alapján jelenleg Magyarittabének hívják? (Felsőittele meg Szerbittabének?)

Hadd hangsúlyozzam immár sokadszor: a helységnevek nómenklatúrája (ma már) nem a helyi szóhasználat, közmegegyezés vagy szavazás által eldöntendő többségi akaratnyilvánítás kérdése, hanem az államhatalom által megbízott testület konszenzusa alapján kialakított névrendszer, amelyet nem a területiális fennhatósággal rendelkező állam, hanem a kérdéses nyelvet államnyelvként használó közösség által kijelölt szerv határoz meg. Még érthetőbben: a magyar földrajzi nevek használata nem a szerb (román, szlovák, ukrán) államigazgatási szervek által kijelölt kvázi „önkormányzati” szerv (pl. az MNT hatásköre, hanem csak a magyar állam részéről ezzel megbízott testületé (feltehetően a Magyar Tudományos Akadémia Földrajzi-név-meghatározó Bizottságé). Minden tisztelet tehát az MNT-nek és az általa kinevezett bizottságnak, de a szóban forgó sziszifuszi munka helyett inkább nyelvhasználati jogaink érvényesítésének vagy anyanyelvű iskoláztatásunknak a kérdéseivel foglalkoztak volna! Annál is inkább, minthogy a helységnevhasználat egyszerűsítése helyett nem egy esetben bizonytalanságot, kétértelműséget idéztek elő. Így az alábbi esetekben is:

Szerb helységnev	Az MNT határozata	magyar helységnevezonosító szótár szerint
Banatski Karlovac	Károlyfalva	Nagykárolyfalva
Banatsko Novo Selo	Révújfalva	Révaújfalva
Beočin	Belcsény	Beočin
Budisava	Budiszava	Tizsakálmánfalva
Budjanovci	Budlnovci	Budjanovci
Čerević	Cserög	Cserög
Čurog	Csúrog	Csurog
Despotovo	Úriszentiván	Úrszentiván

Ilandža	Illanca	Ilonc
Irig	Ürög	Ireg
Klek	Begafő	Bégafő ¹
Kula	Kúla	Kula
Lalič	Lálity	Liliomos
Laskovac	Szolnok	Szolnokpuszta
Lovčenac	Szikics	Szeghegy
Majdan	Majdány	Magyarmajdány
Mišičevo	Misityevó	Hadikvég ^o
Mokrin	–	Homokrév
Novi Itebej	Magyarittabé	Alsóittebe
Obornjača	Völgypart	Nagyvölgy
Rakovac	Dobó	Rakovac
Rastina	Rasztina	Hadikfalva ^o
Ratkovo	Ratkovó	Paripás
Rusko Selo	Kisorosz	Torontáloroszi
Sečanj	Szécsány	Torontálszécsány
Sirig	Szóreg	Hadiknépeo
Srednji Salaš	Szurkos	Istenhozott ^o
Srpski Itebej	Szerbittabé	Felsőittebe
Srpski Krstur	Szerbkeresztúr	Ókeresztúr
Taras	Tiszatarrós	Tiszatarros
Višnjevac	Visnyevác	Fogadjisten ^o
Višnjičeva	Gerk	Grk

A felsoroltakon kívül a bizottság munkájának van még néhány kisebb „szépséghibája”, mint például az, hogy Bogarast és Obornjačát (Nagyvölgy) Topolya községhez sorolja. A magyarcsernyei községhez tartozó Aleksandrovo jelenlegi szerb neve: Velika Livada. Aleksandrovo – a.m. Sándor – Szabadkához tartozik. Bačko Dušanovo jelenleg Dušanovo, Mihajlovo helyesen Mihajlovo – magyar neve: Magyarszentmihály, megkülönböztetésül a tőle nem messze fekvő Végszentmihálytól (Lokve). Bešenovo sincs, csak Bešenevo. Párját ritkítja a földrajztudományban, hogy a szerbül Kupusinának nevezett helység magyarul „Bácskertes vagy Kupuszina”. Ugyanakkor Novo Miloševo névadóink szerint Beodra, holott ez két helység: Beodra és Karlova (a hajdani Dragutinovo) egyesítéséből jött létre. Stari Slankamen Žalánkeménre való „történelmiesítésének” sincs alapja, hiszen a 'sós kő' jelentésű szerb névnek aligha van köze a Vörösmarty eposzában szereplő bolgár fejedelemhez. A Vršački rit viszont nyugodt lélekkel fordítható Versecrétnek, bár az sem biztos, hogy önálló településről van szó.

A bácskai és a bánági csángó-szekely telepek falvainak a múlt században és annak derekán a magyar hatóság által meghatározott nevérol (a fenti táblázatban o-val jelölve) nem a mi dolgunk ítélkezni, mert ha a magyar nyelvterület többi részén ezeken a neveken ismeretesek a szóban forgó települések, akkor a terminológiai megoszlás elkerülése végett nekünk is így (vagy szerb nevükön) kell megneveznünk őket.

Ei kell fogadnunk, hogy a délvidéki/vajdasági helységek egy részének nincs magyar neve. Ezen nem segíthetünk azzal, hogy a szerb vagy horvát helységneveket a magyar ábécé betűivel írjuk át, mint ahogy azt pl. Bácskertes esetében egyesek még mindig makacsul követelik. A trianoni békeszerződéssel létrejött ún. utódállamok közösen megtervezettnek tűnő, asszimilációs taktikájához tartozott a magyar helységnevek használatának a megtiltása, illetőleg saját, gyakran kitalált, a hagyományban semmiképpen sem gyökerező településnevekkel való felcserélése. Az utódállamok között is a legáltalánosabb délszláv állam időnként azzal az ötlettel állt

¹ A Tisza bánági mellékfolyójának neve szerbül: Bega, magyarul Béga. Kiss Lajos: Földrajzi neveink etimológiai szótára I.

elő, hogy a szerb helységnevek feltüntethetők az adott kisebbségi nyelv „helyesírása” szerint. Minthogy azonban fogalmuk sem volt konkrétan a magyar nyelv helyesírási szabályairól, amelyek szerint csupán a nem latin betűs írásmódú nyelvek tulajdonnevei írhatók át a magyar ábécé betűivel (pl. Moszkva. Szecsuan stb.), éppen a magyar helyesírás szabályaival tiltott írásmód bevezetését szorgalmazták. (AkH. 11. 218-221. pont). Minthogy a szerb nyelv kétféle, tehát cirill és latin betűs írásmódú is, így a szerb tulajdonnevek latin betűs változata betű szerint követendő – a mellékjelek esetleges elhagyásával nyomdatechnikai okokból. Így tehát magyar szövegben is legfeljebb Subotica, Novi Sad, Budisava és Kupusina írható (AkH. 11. – 208.b. pont), de semmiképpen sem Szubotica, Noviszád, Budiszava vagy Kupuszina. Sajnos, ezt a szabályt az MNT és a bizottság nem tartotta tiszteletben, és nem is alkalmazta, így több esetben a szerb helységnév magyarosnak gondolt hibrid változatát fogadta el. (Persze itt nem az Ada, Apatin, Orom, Temerin vagy a Bács, Bogaras, Martonos, Tornyos típusú helységnevekre gondolunk, mert azok szerb megfelelői a magyar vagy más nyelvekből átvett átírások.

Összefoglalva tehát a helyes eljárás az lett volna, ha a bizottság és az MNT az egész magyar nyelvterületen elfogadott helységneveket törvényesítette volna, ilyenek híján pedig a szerb elnevezések latin betűs változatát (és nem „magyaros” átírását). Megjegyzendő, hogy néhány (főleg szerémségi) magyarok által (is) lakott településnek van magyar névváltozata (még hozzá igen kedves, jó hangzású, rendszerint a szerb vagy a horvát névváltozat „magyarított” alakja), amelyek néprajzi és szépirodalmi művekben bizvást felhasználhatóak. Csupán az a gond velük, hogy az általános magyar nyelvhasználat még nem fogadta el, minthogy nem is ismeri őket. Sajnos, az ilyen helységnevek „törvényesítése” nem az MNT s nem is a Tartományi Jogalkotási, Közigazgatási és Nemzeti Kisebbségi Titkárság vagy bármely más Szerbia és Montenegró-i köztársasági minisztérium vagy tudományos intézmény hatáskörébe tartozik, erre csupán az MTA Földrajzinév-meghatározó Bizottsága illetékes. Így hát ezúton is szíves figyelmébe ajánlanám a Dobradó (Dobrodol), Herkóca (Hrtkovci), Nyékinca (Nikinca) Satrinca (Satrinci) helységnévváltozatok elfogadását és a magyar helységnévjegyzékbe való felvételét.

